

ISAEI ORATIO I. NONNULLIS LOCIS EMENDATA.

Gravi errore laborat locus Isaei I, 33: *οἴεσθε οὖν, ὦ ἄνδρες, τὸν οὑτωσὶ πρὸς ἑκατέρους ἡμᾶς διακείμενον ἡμῖν μὲν, οἷς οἰκειότατα ἐχρῆτο, οὕτω ποιεῖν ὅπως μηδὲ λόγον ὑπολείψει, τούτοις δὲ ὧν τισὶ καὶ διάφορος ἦν, σκοπεῖν ὅπως ἅπασαν βεβαιώσει τὴν οὐσίαν*; Scheibe ex AB edidit *οὕτω ποιεῖν ὥστε μηδὲ λόγον ὑπολείψειν*, sed sententiae labem non animadvertit, quam ego, si potero, sic patefaciam *ὥστε μηδένα αὐτῷ λόγον ἀπολιπεῖν*, id est ut nihil habeat quod dicat aut contra dicat. Hoc enim sensu, ut nemo nescit, Graece dicitur quis *οὐδένα λόγον τινὶ ἀπολείπειν.* Hinc statim intelligitur fieri non posse ut Isaeus dixerit *ὅπως μηδὲ λόγον ὑπολείψει* vel *ὥστε μηδὲ λόγον ὑπολείψειν*, quae verba et alio nomine vitiosa sunt, et si quid significant id significant quod ab Oratoris sententia alienissimum est. Quid Isaeus dicere debuerit perspicue ex reliqua parte loci et ex evidenti oppositione colligitur. Incredibile esse Isaeus demonstrat Cleonymum (de cuius hereditate agitur) iis quos habebat carissimos *nihil omnino reliquisse*, sed inimicis quibusdam suis reliquisse fortunas suas omnes. Opposita olim inter se fuerunt *ὅπως ἅπασαν βεβαιώσει τὴν οὐσίαν* et *contrarium*, quod nunc latet in mendosis his verbis *ὅπως μηδὲ λόγον ὑπολείψει*, quorum vera scriptura non est ad eruendum admodum difficilis ubi semel de sententia liquido constat. Nempe corrigendum est: *ὅπως μηδ' ὀβολὸν ἀπολείψει.* Composito *ὑπολείπειν* in tali re nullum locum esse nemo negabit. Noto usu dicitur *μηδ' ὀβολὸν ἀποδιδόναι, ἀπολείπειν* et sim. Aristophanes Nub. vs. 118:

τούτων τῶν χρεῶν
οὐκ ἂν ἀποδοίην οὐδ' ἂν ὀβολὸν οὐδενί.

et vs: 1250:

οὐκ ἂν ἀποδοίην οὐδ' ἂν ὀβολὸν οὐδενὶ,
ὅςις καλέσειε κάρδοπον τὴν καρδόπην.

Non potuit melius quam sic inter se opponere μηδ' ὀβολόν et ἅπασαν τὴν οὐσίαν.

Obiter eximamus vitium ex iis quae continuo praecedunt § 32: τήν τ' ἔχθραν διηγήσατο καὶ προσηπείλησεν ὅτι δηλώσοι ποτ' ἂν τούτῳ ὡς διάκειται πρὸς αὐτόν. Additum ἂν orationem soloecam facit. Scribendum est: ὅτι δηλώσοι ποτὲ τούτῳ. Doctis hominibus persuaderi nondum potuit ἂν cum futuro tempore non coniungi praeterquam a scribis, quorum plebeia et vitiosa oratio ab istis sordibus non abhorrebat. Praeterea fac ἂν cum futuro recte construi (quamquam id absurdum est) et ne sic quidem vulgata lectio recte habebit. Recta enim oratio haec erat: δηλώσω ποτὲ τούτῳ κτἑ. quae in indirectam non aliter quam sic convertitur: καὶ πρὸς ἠπείλησεν ὅτι δηλώσοι ποτὲ τούτῳ κτἑ. Divisim scribendum esse πρὸς ἠπείλησεν ostendunt illi loci ubi πρός verbo postpositum est.

Quoties turbare soleant librarii in vocula ἂν perperam addenda aut omittenda aut ad alienum verbum referenda nemo ignorare potest qui vel unum scriptorem Graecum diligenter ad Codicum scripturam exegerit. Video huius erroris novum exemplum in vicinia I. § 24: ἄξιον εἶναί μοι δοκεῖ θαυμάζειν ὅ τι ποτὲ ἐπανορθώσας κυριωτέρας αὐτὰς ἡγοῖτ' ἂν ποιῆσαι. Facile senties praesertim admonitus ἂν ad verbum infinitum ποιῆσαι referri oportere. Itaque ἡγεῖτ' ἂν ποιῆσαι emendandum est. Idem fere est in talibus futurum ponere aut ἂν cum aoristo. Nemo negabit indicativum ἡγεῖτο poni oportere in hac orationis forma: τί ποτε ἐπανορθώσας τὰς διαθήκας ἡγεῖτο κυριωτέρας ποιήσειν; Itaque ubi pro ποιήσειν substituitur eodem sensu ἂν ποιῆσαι manifestum est indicativum ἡγεῖτο mutari in optativum nullo modo posse. Tralaticium hoc mendum est sicubi δοκεῖς vel δοκεῖ cum ἂν et aoristo iungitur, ubi scribae imperiti δοκοῖς et δοκοῖ supponere assolent, vel δοκοίης vel δοκῇς. Isocrates πρὸς Δημόνικον § 12: ἐγώ σοι πειράσομαι συντόμως ὑποθέσθαι δι' ὧν ἂν μοι δοκοίης — πλεῖςον πρὸς ἀρετὴν ἐπιδοῦναι, recte Bekker. »imo δοκεῖς." Demosthenes p. 43, 29: ὡς ἄν μοι βέλτιςα καὶ τάχιςα δοκεῖ (S. δοκῇ)

παρασκευασθῆναι, et p. 52, 13: *ἀποχρῆν ἐνίοις ὑμῶν ἄν μοι δοκεῖ*, S et optimi omnes vitiosum *δοκῆι* exhibent.

Multis modis vitiatus est locus Isaei I. 11. ubi Scheibe edidit: *ταῦτα διανοηθεὶς ἐκεῖνος — διέθετο. καὶ εὐθὺς ἐρωτῶντος τοῦ Δεινίου παραχρῆμα εἴ τι ἡμῖν ἢ τῷ πατρὶ ἐγκαλεῖ τῷ ἡμετέρῳ ἀπεκρίνατο πάντων τῶν πολιτῶν ἐναντίον ὅτι οὐδὲν πονηρὸν [ἐγκαλεῖ], καὶ ἐμαρτύρησεν ὡς ὀργιζόμενος ἐκείνῳ — ταῦτα διέθετο.* Primum molestum asyndeton ita removendum est ut scribatur *ταῦτα* (*δὴ*) *διανοηθείς*. Quemadmodum apud Platonem vidimus *νυνδή*, ubi *δι-* sequitur, in *νῦν* abire solere, sic saepe apud Oratores videbis ΔΗ ante *διανοηθείς* vel *διανοηθέντες* intercidisse. Praeterea, ut dudum alias admonui, *εὐθύς* est expellendum. Ubi *παραχρῆμα* legitur Graeculi *εὐθύς* vel *εὐθέως* adscribunt, namque quid esset *παραχρῆμα* illis temporibus vulgo ignorabatur. Hesychius Παραχρῆμα: *παραυτίκα*, [*ἀθρόως*] *εὐθέως*, ubi expunge *ἀθρόως* e dittographia natum. Docti homines aequo animo illud emblema ferre et defendere solent. Ubi coniunguntur *εὐθέως παραχρῆμα* vel *παραχρῆμα εὐθέως* fortasse *lacteam ubertatem* hanc esse arbitrantur, verum quomodo diversis locis collocata, ut apud Isaeum *εὐθὺς ἐρωτῶντος τοῦ Δεινίου παραχρῆμα*, concoquere possint non assequor. Quod sequitur: *ἀπεκρίνατο πάντων τῶν πολιτῶν ἐναντίον*, hoc quidem nemo ferre potuit et omnes certo mendo remedium quaesiverunt. Alii *πάντων τῶν παρόντων*, alii *πάντων τῶν φίλων* coniecerunt, quorum neutrum placet, neque enim *φίλων* mentio satis idonea est, quasi vero Cleonymus quum testamentum faceret pro paucis testibus amicos suos convocasset *omnes*, et *τῶν παρόντων ἐναντίον* ineptam habet tautologiam, quasi diceres *praesentibus omnibus qui adessent*. Equidem veterem dittographiam suspicor subesse, nam saepe solent ΠΑΝΤΩΝ et ΠΟΛΙΤΩΝ inter se permutari. Nihil desiderabitur in hac scriptura: *ἀπεκρίνατο πάντων ἐναντίον ὅτι κτέ.* In iis quae respondit non unum verbum sed duo pessime abundant. Codices exhibent: *ἐρωτῶντος τοῦ Δεινίου παραχρῆμα εἴ τι ἡμῖν — ἐγκαλεῖ ἀπεκρίνατο ὅτι οὐδὲν πονηρὸν ἐγκαλεῖ*, nisi quod unus liber secundum *ἐγκαλεῖ* omittit, quod omittendum esse unumquemque vel auris admonuerit, neque alia causa esse videtur quamobrem in uno Codice omissum sit. Sed non

est satis ἐγκαλεῖ expungere: eadem opera πονηρόν quoque expunctum oportuit. Nihil enim facit ad rem Aristophanis versiculus a Dobraeo comparatus ex Pac. vs. 363:

οὐδὲν πονηρόν, ἀλλ' ὅπερ καὶ Κιλλικῶν.

nam ubi quis quaerit:

ὦ μιαρὲ καὶ τολμηρέ, τί ποιεῖν διανοεῖ;

optime respondetur: οὐδὲν πονηρόν, verum si quis rogat: τί ἡμῖν ἐγκαλεῖς; ineptum et ridiculum est, ut opinor, οὐδὲν πονηρόν respondere, quasi vero quis etiam χρηστόν τι ἐγκαλεῖν potuisset umquam. Reponenda est igitur haec simplicissima lectio: ἀπεκρίνατο πάντων ἐναντίον ὅτι οὐδέν, καὶ ἐμαρτύρησεν ὡς ὀργιζόμενος — ταῦτα διέθετο.

Saepe vidi comparativum et superlativum propter nota scripturae compendia inter se confundi, sed raro apertius illud vitium quam apud Isaeum I. 27. ubi tamen Criticorum oculos effugit in his verbis: ἔτι τοίνυν τούτων ἁπάντων ἀναιδέστατος τῶν λόγων ἐστίν, ὅταν τολμῶσι λέγειν κτέ. namque ἀναιδέστερος emendari oportere clamat vocula ἔτι initio posita, quae cum comparativo sexcenties coniungitur, sed cum superlativo ne potest quidem coniungi.

Relegam nunc totam orationem et si quid corrigendum superest paucis indicabo.

In § 3. verba ὡς ὑμᾶς εἰσεληλύθαμεν non videntur mihi vitio carere. Est in lingua Attica in magna dicendi copia et opibus singularis quaedam loquendi constantia et in aliis et in verbis locutionibusque forensibus, ubi τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν necesse est dicere et a verbis legitimis conceptisque discedere ius non est. Sic perpetuo more in iudiciis εἰσάγειν et εἰσιέναι ponuntur et coniunguntur cum praepositione εἰς, non πρός, neque ὡς. Εἰς δικαστήριον εἰσαγαγεῖν et εἰσελθεῖν omnes constanter dicebant, in quibus δικαστήριον non de loco usurpatur, sed collective, ut Romanorum *consilium*, sic appellantur omnes qui in quaque causa sedent iudices. Sic apud Aristophanem est in Vesp. vs. 622:

ἢν γοῦν ἡμεῖς θορυβήσωμεν πᾶς τις φησὶν τῶν παριόντων·
οἷον βροντᾷ τὸ δικαστήριον, ὦ Ζεῦ βασιλεῦ.

et in eadem fabula vs. 303:

ἢν μὴ τὸ δικαστήριον ἄρχων καθίσῃ.

Luculenter idem apparet e loco Vesparum vs. 595.

τὰ δικαςήρι' ἀφεῖναι πρώτιςα μίαν δικάσαντας,

ubi scribendum esse censeo: πρῶτον μίαν ἐκδικάσαντας. Εἰς δικαςήριον ἰέναι dicebatur iudex qui *sessum ibat*, ut in Ecclesiaz. 460:

οὐδ' εἰς δικαςήριον ἄρ' εἶμ', ἀλλ' ἡ γυνή;

rei dicuntur εἰσιέναι εἰς δικαςήριον, et accusatores εἰς δικαςήριον εἰσάγειν τινά. Eodem modo εἰς τοὺς δικαςὰς εἰσελθεῖν dici solet, et qui iudices alloquitur εἰσῆλθον εἰς ὑμᾶς habet in ore. Emenda Platonis Apologiam Socratis p. 24. D. τὸν μὲν γὰρ διαφθείροντα ἐξευρὼν ἐμὲ εἰσάγεις τουτοισί, imo vero εἰσάγεις (εἰς) τουτουσί. Perspicuum est cur praepositio exciderit. Solemne ac legitimum εἰς in talibus scioli et correctores saepe in πρός et nonnumquam in ὡς refingunt, quoniam videlicet extra hanc formulam iudicialem εἰς et πρός sive ὡς certo discrimine dirimuntur, ut εἰς cum rebus componi soleat, πρός et ὡς cum personis. Graeculi igitur εἰς δικαςήριον εἰσελθεῖν quid esset sibi videbantur intelligere, sed εἰσῆλθον εἰς ὑμᾶς non item, quamobrem πρὸς ὑμᾶς rescribebant nescientes quo sensu in foro Attico εἰσελθεῖν πρός τινα diceretur. Itaque Isaeo reddiderim εἰς ὑμᾶς εἰσεληλύθαμεν similiterque reliquis Oratorum locis ubi eadem chorda scribae oberrarunt. Subiiciam Demosthenis locos quosdam ea labe affectos. Pag. 907, 6: οὐδεμίαν πώποτε δίκην πρὸς (εἰς) ὑμᾶς εἰσήλθομεν οὔτ' ἐγκαλοῦντες οὔτ' ἐγκαλούμενοι ὑφ' ἑτέρων. Pag. 1284, 1. εἰσελήλυθε πρὸς (εἰς) ὑμᾶς δηλονότι ὡς ζημιώσων ἡμᾶς τῇ ἐπωβελίᾳ. Pag. 1296, 21: ταῦτ' ἔχοντες τὰ δίκαια εἰσεληλύθαμεν πρὸς (εἰς) ὑμᾶς. Emendate scriptum est in eadem oratione p. 1297, 3: εἰς 'Αθηναίους εἰσεληλυθότες. Est operae pretium addere nonnullos Demosthenis locos ubi in εἰς et πρός scribae dissident. Pag. 182, 9: ἀπεβλέψατε πρὸς ἀλλήλους, S. εἰς. Pag. 901, 21: τὴν πρὸς τὴν τράπεζαν duo optimi, caeteri εἰς. Pag. 1155, 13. ἐλθόντες πρὸς τὴν οἰκίαν, in aliis εἰς τὴν οἰκίαν. Eadem varietas in aliorum Codd. frequenter apparet, saepe etiam ubi libri omnes fideliter conspirant loquendi usus et ratio εἰς et πρὸς inter se locum mutasse demonstrant.

Emendandum est ἀπολιπόντες pro ἀπολείποντες § 7. in his verbis: ἥκουσιν ἐφ' ἡμᾶς καὶ τοὺς φίλους παρακαλέσαντες καὶ

ῥήτορας παρασκευασάμενοι καὶ οὐδὲν ἀπολείποντες τῆς αὐτῶν δυνάμεως. Sunt certi quidam aoristi, qui in omnibus Codd. solent frequentissime in praesentis temporis formam refingi. Nostrum est ubique constituere utrum *λιπεῖν* cum compositis an *λείπειν* verum sit, *ἄγειν* an *ἀγαγεῖν*, *ἄγεσθαι* an *ἀγαγέσθαι*, *πείθεσθαι* an *πιθέσθαι*, *βάλλειν* an *βαλεῖν*. In his omnibus supervacaneum est librorum scripturas discrepantes enotare, quoniam ubique contra sententiam et contra metrum hae formae inter sese permutantur. Eadem ratio est in *δούς* et *διδούς*, praesertim in compositis. Perdit operam qui in talibus libros consulit: sola ratio docet utra sit vera lectio. Exemplum ex Isaeo unum apponam ex hac ipsa oratione § 39: *ἠναγκαζόμεθα τὰς Κλεωνύμου θυγατέρας ἢ λαβεῖν αὐτοὶ γυναῖκας ἢ προῖκα ἐπιδιδόντες ἑτέροις ἐκδιδόναι.* Unice verum est *ἐπιδόντες*, quod et ratio suadet et multa multorum testimonia confirmant. Isaeus II. 3: *ἐκδίδομεν τὴν ἀδελφὴν — προῖκα ἐπιδόντες εἴκοσι μνᾶς*, et § 5: *δίδομεν αὐτῷ τὴν ἴσην προῖκα ἐπιδόντες ἥνπερ καὶ τῇ πρεσβυτέρᾳ ἀδελφῇ ἐπέδομεν*, et multis aliis locis.

In § 12. Scheibe edidit: *οὐδὲ περιεῖδεν ἡμᾶς οὐδ' ἑνὸς ἐνδεεῖς ὄντας*, sed recipere debuerat *οὐ περιεῖδεν* pro *οὐδέ*, et *οὐδενὸς ἐνδεεῖς* intactum relinquere. Qua de causa pro *οὐδὲν δέομαι* substitui *οὐδὲ ἕν* non potest, eadem de causa *οὐδενὸς ἐνδεής* in *οὐδ' ἑνός* converti nequit.

In § 15: *οὐ μόνον αὐτὸς οὐκ εἰσεκάλεσεν ἀλλὰ καὶ ἐλθόντα ἐπὶ τὴν θύραν Ἀρχωνίδην ἀπέπεμψεν*, corrigendum est *οὐκ ἐκάλεσεν* pro *εἰσεκάλεσεν*. *Εἰσκαλεῖσθαι* enim dicuntur qui ante fores sunt exspectantes dum intro admittantur. Qui medicum, qui magistratum vocat, i. e. *arcessit*, *καλεῖν* dicitur, ut paulo ante recte scribitur § 14: *καλέσαι τοὺς ἄρχοντας προσέταξεν* et § 22. *καλεῖν τὴν ἀρχήν.* Quod in tali re idem significat *μεταπέμπομαι* legitur § 18: *μετεπέμπετο τὴν ἀρχήν*, quae verba repetuntur § 21.

Una litterula periit § 19. in verbis: *εἰ καὶ ἡμεῖς ὁμολογήσομεν ταῦτα καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ πιςεύσετε κτέ.* Quid sibi vult *αὐτοί*? Quid est: »si nos haec vera esse fatebimur et vos *ipsi* fidem habebitis?” Nulla est in his oppositio, nam si actor ea quae adversarius contendit vera esse fatetur et iis

iudices habent fidem, nemo superest de quo cogitari possit. Emenda *καὶ ὑμεῖς αὐτοῖς πιςεύσετε.* Scribi in Codicibus solet *αὐτοῖ σπιςεύσετε* litteris *σπ* noto nexu complicitis, unde natus est error.

Errore apud Isaeum haud infrequenti legitur § 22. *δυοῖν θάτερα*, quod miror quomodo quis concoquere possit. *Δυοῖν θάτερον* quid sit novimus, *δυοῖν θάτερα* non item. Scribebatur *θάτε*, quod male expletum est. Eodem modo corrige § 38. *θάτερον τούτων* pro *θάτερα.*

Ludicrum vitium inest § 30. in verbis: *ἔπειτα εἰ μὲν καὶ νῦν οὕτω πρὸς ἀμφοτέρους ἡμᾶς ἔχων ἐτελεύτησεν ὥσπερ ὅτε τὰς διαθήκας ἐποιήσατο, εἰκότως ἄν τις ὑμῶν πιςεύσειε τοῖς λόγοις τοῖς τουτωνί.* Quorsum refertur *καὶ νῦν?* Nempe ad *ἐτελεύτησεν.* Non datur ulla optio. Sed absurdum hoc est *εἰ καὶ νῦν ἐτελεύτησεν*, quasi vero et antea diem obiisset, quod quodammodo in histriones cadit, quorum unus tumulo suo inscribi iussit:

πολλάκις ἀποθανὼν ὧδε δ' οὐδεπώποτε,

in caeteros homines non item. Quid lateat in ΚΑΙΝΥΝΟΥΤΩ in re tam simplici non est difficile ad eliciendum. Nempe ΚΛΕΩΝΥΜΟCΟΥΤΩ, *εἰ μὲν Κλεώνυμος οὕτω πρὸς ἀμφοτέρους ἡμᾶς ἔχων ἐτελεύτησεν.* Relege ea quae praecedunt ac senties Cleonymi nomen h. l. inseri oportere. Res est manifesta, neque pluribus verbis opus est.

Eadem opera triplex mendum deprehendi potest in §§ 38, 43 et 51, ubi in libris est § 38: *πάντων δ' ἂν εἴη δεινότατον εἰ — ἀξιώσετε.* § 43: *πάντων ἂν εἴη δεινότατον εἰ — ποιήσετε.* § 51: *πάντων ἂν εἴη δεινότατον εἰ — ψηφίσεσθε — ἡγήσεσθε — ἀξιώσετε.* Barbarum est *ψηφίσεσθε*, sed optime emendavit Bekkerus *ψηφίσαισθε — ἡγήσαισθε — ἀξιώσαιτε.* Nemo nescit utrum Є an ΑΙ scribendum sit e libris constitui non posse. Ipsa, quam vocant, consecutio temporum clamat optativum requiri. Quin tu igitur in § 38. eodem iure et eadem de causa *ἀξιώσαιτε* reponis et § 43. *ποιήσαιτε.* Futurum in apodosi tum recte ponitur ubi in protasi aut *ἐάν* est aut *εἰ* cum futuro, ut in § 40: *οὐκ ἄρα δίκαια — ψηφιεῖσθε εἰ — ἀναγκάσετε — ποιήσετε*, et passim alibi.

Expunge molestum articulum in § 42: οὗτοι γὰρ [τὸ] ἀνελεῖν αὐτὰς ἐκείνου βουλομένου διεκώλυσαν.

Emenda in § 44: εἰ τοίνυν συνέβη Κλεώνυμον μὲν ζῆν pro Κλεωνύμῳ. Manifesto enim requiritur: »si enim usu venisset ut Cleonymus viveret." non »si Cleonymo accidisset ut viveret," quod sensu vacuum est.

Excidit ἄν in § 46. καὶ ἡμεῖς οὐδένα ἄλλον ἠξιώσαμεν ταύτης τῆς δωρεᾶς. Requiritur οὐδέν' ἂν ἄλλον, quod dudum viri docti viderunt et ἐκ περιουσίας demonstrant verba vicina οὕτως ἂν ἐνεχειρίσαμεν. Editores negant esse opus. Qui locum diligenter expenderit abesse ἄν nullo modo posse sentiet.

Editor ne commemoravit quidem verissimam Dobraei emendationem in § 47. νῦν μὲν — ὅτε (pro ὅτι) λήψεσθαί τι προσδοκῶσιν.

Vitiosum est προείλοντο in § 47, sed quid in eo lateat non exputo. Quaerant alii. Similiter acutioribus indagandum relinquo quo pacto § 48. constituenda sit, ubi quae sit vera scriptura excogitare non potui, sed hoc solum video neque ὅσῳ γὰρ ἂν ταῦτα λέγοντες sanum esse, neque καὶ νῦν μὲν ἐβούλετο ἡμᾶς μηδὲν τῶν αὐτοῦ λαβεῖν.

C. G. Cobet.

SOPHOCLIS LOCUS IN OEDIP. COLON. VS. 378—381. TENTATUS.

Est in Sophoclis Oedipode Coloneo locus, in quo expediendo nemo umquam aut sibi aut aliis satisfecit. Legitur vs. 378 sqq. his verbis:

τὸ κοῖλον Ἄργος βὰς φυγὰς προσλαμβάνει
κῆδος τε καινὸν καὶ ξυνασπιστὰς φίλους,
ὡς αὐτίκ' Ἄργος ἢ τὸ Καδμείων πέδον
TIMHI καθέξον ἢ πρὸς οὐρανὸν βιβῶν.

quae ad hunc locum in Scholiis circumferuntur antiquorum magistrorum interpretationes incredibilem eorum levitatem ar-